

Bibliografia

RODRÍGUEZ 1983

J. I. Rodríguez-Duque, "La Portella", *Informació Arqueològica*, 40, 141.

ROVIRA 1988

J. Rovira, *Excavacions en el jaciment Punta de Corregó (la Portella, la Noguera)*, Memòria inèdita. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

Jordi Rovira

"Roma a Catalunya: més enllà del mil·lenari"

Una de les operacions més ambicioses en l'àmbit de la producció cultural de 1992 a Catalunya ha estat l'organització *Roma a Catalunya* que ha estat presentada coincidint amb el preàmbul i la cloenda, respectivament en les seves dues versions fins ara conegudes, dels ja avui històrics Jocs Olímpics de Barcelona.

Primer a Tarragona (aparcament de la Pedrera, abril-maig de 1992) i més tard a Barcelona (Palau Robert, octubre de 1992-gener de 1993), l'exposició es va presentar a l'opinió pública com una eina imprescindible per a assolir el coneixement dels trets bàsics i diferencials de tot allò que constitueix la fonamentació socio-cultural del nostre poble. Intentant emular (explícitament, això sí) precedents immediats en aquesta nova moda darrerament vigent a Europa (i més concretament a Itàlia i França) tot organitzant magnes exposicions-síntesi on la història i els seus documents són posats al servei de proclames de bon tros subliminals.

Això que podria semblar una apreciació subjectiva i fins i tot tendenciosa de les motivacions que van portar a l'Institut Català d'Estudis Mediterranis a organitzar aquesta, d'altra banda important, mostra es veu perfectament corroborat a partir de la lectura dels articles fets i/o potenciats pels seus responsables coincidint amb la presentació de *Roma a Catalunya* a Tarragona i a Barcelona i a partir, també, del contingut dels discursos proclamats per les distintes personalitats en ocasió dels respectius actes inaugurals. Impressió que es consolidava, encara més, en el propi enfocament i contingut de l'exposició. Evidentment, cadascú pot fer una valoració en positiu o en negatiu del que això comporta: és clar que en tota proposta expositiva hi intervé un component de subjectivitat important derivada de les finalitats que es persegueixen assolir i, també, del propi tarannà de qui n'assumeix la direcció. Tot document històric conté significats diversos, i el fet històric inferit d'aquests documents admet múltiples interpretacions.

En el cas de *Roma a Catalunya*, cal admetre que se situava els seus responsables en una situació delicada i, alhora, engrescadora. Delicada perquè significava assumir el risc de desconnectar els usuaris en capgirar radicalment l'escala de valors que recentment s'havia homologat en ocasió de la celebració del mil·lenari de Catalunya (som el que som gràcies al fet que, en un moment determinat, vàrem tenir la valentia i l'habilitat de segregar-nos d'una unitat més àmplia que era l'imperi franc). Amb *Roma a Catalunya*, el missatge havia de ser, necessàriament, el contrari: som el que som gràcies al fet que durant molt de temps, segles, vàrem formar part d'una unitat territorial, política, cultural i econòmica anomenada genèricament imperi romà (i això ens legitima a seguir-hi essent i a seguir-hi jugant un paper important). Engrescadora, perquè sempre pot ser gratificant aconseguir la quadratura del cercle, més quan ningú no pararà atenció en la truculència emprada. Val a dir que els objectius, si realment eren aquests, es van assolir amb escreix.

Cal reconèixer, però, que en el cas de Catalunya, una vegada endinsats en el dilema, l'opció és políticament complexa: ni ens podem sentir plenament identificats amb la cultura romana (la qual va anihilar hàbilment el substrat autòcton mentre s'hi amalgamava en el decurs dels segles), ni ens podem sentir diferents si optem per unes arrels medievals, ètnicament més barrejades encara. En conseqüència, deu ser lícit alinear-se en aquella opció que en cada moment i circumstància sigui més aconsellable. I, pel que sigui, políticament, ara toca Roma. Benvinguda sia: sempre és bona la constatació del reconeixement de la història.

Cal dir que és excessivament fàcil establir una valoració crítica quan es rep l'encàrrec de fer una ressenya d'una exposició. És inevitable tenint en compte que hi intervenen massa elements de caire subjectiu. Per això, crec que és just començar manifestant que *Roma a Catalunya* conté aspectes força positius i que en les dues edicions que s'han presentat, Tarragona i Barcelona, han resultat un èxit de públic atenent a les dades estadístiques proporcionades pels organitzadors. I, encara més, que el públic que l'ha visitat s'ha mostrat realment sorprès davant del descobriment de la riquesa i, fins i tot, espectacularitat de les manifestacions d'aquesta cultura llatina a casa nostra que *Roma a Catalunya* aplegava per primera vegada. D'altra banda, l'àmplia nòmina d'assessors i col·laboradors científics incorporats en l'exposició palesa la voluntat que la mostra assegurés un rigor en els plantejaments i en el contingut de la proposta. És indiscutible que, gràcies a això, el catàleg de l'exposició conforma possiblement —tal com s'afirma en el dossier preparat per la pròpia organització— "el primer resum totalitzador i detallat de l'imperi romà al nostre país". De tota manera, per qui no conegui en profunditat les misèries del nostre gremi, podria sorprendre, per una banda, l'excessiu clientelisme contingut en l'esmentada nòmina i, per contra, absències significatives i no gaire explicatives si del que es tractava era globalitzar. Unes absències que, d'alguna manera, varen ser corregides en el cicle de conferències que paral·lelament a la versió barcelonina de l'exposició

es va presentar a la seu de la Universitat Pompeu Fabra. Sigui com sigui, el catàleg de l'exposició *Roma a Catalunya* constitueix una obra de referència quasi obligada per a tothom qui vulgui aprofundir en l'estat de la qüestió pel que fa al període clàssic a Catalunya, els seus antecedents i els seus conseqüents. Un llibre on la manca d'un apartat de catalogació de les peces presentades en l'exposició queda en part compensada per una molt profusa il·lustració. En les edicions que es van presentar a Barcelona d'aquest catàleg, es van corregir les greus errades cartogràfiques detectades en la primera edició de Tarragona.

Certament, l'exposició en si mateixa ha permès la contemplació de moltes de les peces més emblemàtiques de l'arqueologia clàssica a Catalunya. Això ha estat, juntament amb la no gens habitual generositat d'aportacions econòmiques i de suports institucionals, el que ha determinat l'èxit, presumible, de *Roma a Catalunya*.

Roma a Catalunya ha de ser valorada des de diversos punts de vista. Des d'una perspectiva conceptual objectiva, la finalitat era la de donar una visió global d'aquells aspectes fonamentals que van constituir la cultura llatina, el seu reflex a les nostres contrades, la seva incidència damunt de les comunitats indígenes pre-romanes i, també, l'empremta d'aquest món en la nostra realitat socio-cultural actual.

El guió de l'exposició responia obertament i encertada a aquests objectius, incorporant, com ja hem dit anteriorment, en cadascuna de les sales que anaven encadenant el discurs bàsic, peces i documents d'indiscutible importància. Catalunya compta amb un molt ric patrimoni referit a la cultura ibèrica i romana i, també, a l'herència (el que en la versió de Tarragona va ser anomenat "la deixa de Roma") del que la civilització llatina va incorporar en la nostra manera d'ésser. A la crida feta per l'Institut Català d'Estudis Mediterranis van respondre generosament la totalitat dels museus i institucions que van ser requerits. De vegades, fins i tot, d'una manera irracional tant des d'un punt de vista tècnic com de plantejaments generals: *Roma a Catalunya* ha significat en alguns casos el desmembrament dels actius bàsics de les col·leccions d'alguns museus, sense que s'oferís cap mena de contrapartida que pogués justificar, en una situació normal, una resposta cooperativa de les seves característiques. Trobar explicació a aquest fenomen seria una qüestió realment complexa.

Es pot afirmar que Tarragona va ser, d'acord amb el que es va veure posteriorment al Palau Robert, una versió experimental de la *Roma a Catalunya* del format barceloní. Va ser-ho tant des d'un punt de vista conceptual com formal: malgrat mantenir el guió i els esquemes bàsics continguts en la proposta tarragonina, la de Barcelona constituïa una versió corregida i augmentada d'aquella primera. La presentació de *Roma a Catalunya* a Tarragona, no va obeir tant a una voluntat de fer-ho en la ciutat que en el període imperial fou la capital de la Hispania Citerior i, en conseqüència, la ciutat més emblemàtica de la romanitat a casa nostra, sinó a una operació d'implicació d'institucions i empreses d'aquella ciutat en la resolució de la problemàtica que plantejava el finançament d'una proposta d'aquestes característiques: Ajuntament, Diputació de Tarragona i Caixa de Tarragona van fer

possible la viabilitat de *Roma a Catalunya*, no només a Tarragona sinó també a la Ciutat Comtal. Repsol, empresa que va esponsoritzar el catàleg, va tancar la nòmina de col·laboracions. És precisament per això, que sobta constatar que Tarragona va servir, bàsicament, de banc de proves d'un producte inacabat i no gens contrastat. Fins i tot, en l'aspecte formal (absolutament desencertat en ambdues versions), donava la sensació que es pensava únicament i exclusiva en el Palau Robert de Barcelona més que en les possibilitats que oferia un espai com el de l'estructura del nou aparcament de la Pedrera. Caldria evitar definitivament la utilització del Palau Robert per a exposicions que es planifiquen per a un públic massificat: es tracta d'un edifici que, tant pel que fa a la seguretat com a la comoditat, hauria de ser absolutament descartat. I, en conseqüència, convindria, encara més, evitar reproduir les seves característiques en un àmbit, com el de la Pedrera, absolutament apropiat per a una exposició que incorpora un nombre important de peces i que pretén atreure una gran quantitat de visitants (especialment en grups). Una vegada més, les coses s'han fet pensant en i des de Barcelona.

Una exposició no ha de ser mai valorada mitjançant la simple suma dels diferents elements que intervenen en la seva totalitat (guió, senyalització, objectes, documents, interiorisme, espais, circuits...). És la correcta imbricació i equilibri de tots aquests components el que determinarà la validesa de la proposta. En el cas de *Roma a Catalunya*, no hi ha hagut un criteri expositiu clar: aquella àmplia nòmina d'assessors a la qual ens referíem a l'inici d'aquest treball ha servit per assegurar-se de la disposició d'un material exhaustiu i ben significatiu del tema que es volia presentar. Però, malauradament, no ha incidit, en absolut, en els aspectes formals que, en definitiva, són els que condicionen la correcta articulació de les idees i dels objectes, en proporcionar-li, en definitiva, forma expositiva. Un excessiu i gratuït barroquisme (en constant colisió amb l'inherent barroquisme contingut en la cultura material romana) i uns àmbits expositius inacceptablement reduïts invalidaven quasi absolutament l'interès de l'exposició. Una autèntica llàstima tenint en compte la inversió que aquesta operació ha implicat. Tant a Tarragona com a Barcelona, l'exposició es va implantar en uns locals que no superaven els 800 m² de superfície total (cal descomptar, pel que fa a la zona estricta d'exposició la superfície ocupada pels àmbits complementaris: passadissos, àrees d'àudio-visuales, àrea de recepció...). El resultat ha estat un nivell de densificació de peces i documents difícilment homologable amb el que una exposició — que insistim vol esdevenir de masses — ha de ser. Encara més incompreensible i incoherent és el dimensionat dels diferents àmbits arquitectònics en els quals l'exposició i els distints temes s'han presentat: espais que difícilment assolien una superfície total (no útils) de 20 m² sovintejaven; uns espais teòricament pensats per engolir els nombrosos grups escolars que es desplaçaven per a contemplar l'exposició i per a treballar en base al seu contingut; grups que, necessàriament, havien de conviure amb els també nombrosos visitants que individualment pretenien gaudir de la contemplació i significació de tot aquell

patrimoni implicat en la mostra. De fet, aquesta és una de les raons que invalida les dades estadístiques fornides per l'organització de l'exposició quant al nombre de visitants: la comptabilització s'efectuava, com és lògic, a l'entrada als recintes. Caldria, també, tenir en compte el fet que molts dels visitants optaven per sortir-ne immediatament en constatar les penoses circumstàncies en què es veien obligats a fer el recorregut, tot ple d'entrebancs pel davant i de, fins i tot, perilloses pressions pel darrera. Una situació en la qual no es podien trobar còmodes ni els grups en el seu afany de concentrar-se en aspectes concrets d'acord amb els objectius del treball que pretenien desenvolupar, ni aquells visitants individuals en trobar-se amb un tràfec tan intens com contrari a l'ambientació que hom espera i desitja gaudir per contemplar, comprendre i assimilar la riquesa patrimonial aplegada a *Roma a Catalunya*. Cal, doncs, revisar molt a la baixa el nombre efectiu de visitants a les dues versions fins ara presentades i, al mateix temps, dubtar del resultat de la visita quant a la transmissió de tot el que es pretenia difondre des del mateix moment en què es va decidir d'organitzar-la. Es pot aduir que en la nostra societat, aquest tipus de manifestacions comporta inevitablement una resposta massificada per part del públic, amb les corresponents situacions d'*overbooking*. És cert i greu al mateix temps. Però en aquest cas, cal denunciar que era absolutament previsible, atès que ni la superfície total ocupada ni les característiques distributives pròpies del Palau Robert o de les adaptades al, en principi ampli, aparcament de la Pedrera, no eren compatibles amb una exposició d'aquesta envergadura. S'ha jugat, d'una banda, amb els interessos dels visitants de l'exposició i, d'una altra, s'ha jugat amb la seva seguretat i amb la integritat del riquíssim patrimoni que la conformava: ni els materials emprats en l'escenografia de la mostra, ni les característiques formals dels àmbits expositius, ni el disseny de mesures correctores (pràcticament inexistent pel que fa a incendis i seguretat antiavalot) han fet de *Roma a Catalunya* una de les exposicions —al meu entendre— més irresponsables des de fa molts anys. No sembla lògic que per una part s'estigui lliurant des de fa anys una batalla a favor de dotar els nostres museus, el seu públic i les seves col·leccions d'unes condicions de seguretat acceptables i, per contra, es posi tot aquest patrimoni en situacions d'alt risc. És per això que parlàvem, en un moment determinat d'aquest escrit, de generositat quasi irracional en la resposta dels diferents centres museístics del país davant la sol·licitud de col·laboració de cara a l'exposició. Em consta que hi va haver ben poques veus que s'alcessin denunciant aquesta situació i fins i tot condicionant el préstec de les peces sol·licitades a l'adopció de mesures correctores tècnicament contrastades. No deixa de ser preocupant. Sembla, fins i tot, que en aquest cas, i atesa la insubstituïble importància nacional del patrimoni que conflua en l'exposició, hagués calgut una supervisió preventiva i per part del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Més tenint present que feia molt poc temps que s'havien patit els efectes de la destrucció d'una part de les col·leccions que el Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya havia enviat

a Sevilla per ser exhibit al pavelló dels Descobriments de l'Expo-92. Per sort, només per sort, *Roma a Catalunya* no va obligar a incrementar les lamentacions.

No creiem que el fet cultural i patrimonial hagi de potenciar-se a partir de l'ús poc rigorós del seu únic protagonista imprescindible (el propi patrimoni) ni que les actuacions de dinamització puguin ser valorades simplement a partir d'uns resultats estadístics no gaire aprofundits. El camí ha de ser un altre. En un país com el nostre, de petita escala, organitzar una exposició com *Roma a Catalunya* equival a mobilitzar la pràctica totalitat del patrimoni d'època clàssica existent als nostres museus: malgrat la riquesa patrimonial referida a aquest període històric, les peces significatives i emblemàtiques relatives als diferents aspectes que han de confegir un discurs general i coherent no acostumen a tenir alternatives: és per això que una exposició d'aquestes característiques obliga pràcticament a desmembrar les col·leccions dels principals museus, tot dificultant la seva pròpia operativitat en el període de presentació de la mostra. En aquest cas concret, a tall d'exemple, han estat nombrosos els museus catalans que s'han vist desprovistos de peces claus en la seva proposta museogràfica per tal de posar-les a disposició d'una exposició que, ben mirat, no ha aportat res de nou ni en el concepte ni en les formes. Ans al contrari: *Roma a Catalunya*, en tant que operació política d'alt nivell, ha restat a les institucions museístiques titulars del patrimoni que ha fet possible l'organització d'aquesta mostra els recursos que des de fa molt de temps vénen reclamant per poder articular, elles mateixes, una política de dinamització i de dotació de les seves infraestructures. *Roma a Catalunya*, en definitiva, és el que fa molts anys haurien d'explicar coordinadament els museus catalans i els conjunts arqueològics existents a l'entorn natural d'aquests museus. *Roma a Catalunya* és el guió que aquests museus es proposen desenvolupar ja des de fa temps. *Roma a Catalunya* ha confirmat que el món clàssic i els seus vestigis materials interessen al públic. Convindria, doncs, en un futur realment immediat dotar els museus dels recursos necessaris per poder aprofitar al màxim nivell l'empenta i les suggestives innovacions contingudes en l'exposició *Roma a Catalunya*.

Sembla ser que Tarragona i Barcelona no han estat res més que els assajos generals de futures i més llunyanes versions de *Roma a Catalunya*. París, Milà, Londres... esperen la seva oportunitat. L'anunciada reunió, a Barcelona, el proper més de juny, dels directors dels principals museus europeus per tal de cercar solucions enfront a la preocupació que desencadenarà la constant demanda de patrimoni per a ser incorporat en exposicions de caire divers, no té perquè influir en les previsions: per sort, en el nostre cas, la Llei de Museus de Catalunya ho té perfectament tipificat. Potser és per això que la reunió d'experts se celebrarà a Barcelona.

Francesc Tarrats